

Філософія релігії

УДК 2:1

Юрій Борейко

ПОДІЯ ЯК ПРОТИСТАВЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ВІРУЮЧОГО

Yurii Boreiko

AN EVENT AS OPPOSED TO THE EVERYDAY LIFE OF A BELIEVER

Анотація. У статті здійснена спроба осмислення феномена події у релігійному вимірі. Подія розглядається як явище, яке характеризується сингулярністю, тобто індивідуальним характером вираження, належить до сфери неповсякденного, не збігається зі звичними рамками розуміння навколишнього світу та не відповідає емпіричній фактичності. Необхідність більш активного філософсько-релігієзнавчого дискурсу кореляції повсякденного і неповсякденного у сфері релігії зумовила потребу звернення до означеної проблеми. Отже, метою статті є з'ясування онтологічного статусу події, релігійний контекст вияву якої постає протиставленням повсякденності та призводить до трансформації усталеного способу життя віруючого.

Повсякденне буття характеризується рисами сакральності, демонструє потяг до трансцендентного. З цієї причини очевидним і обґрунтованим убачається поєднання явищ бу-денного емпіричного світу з цінностями іншого виміру буття. Наявність неповсякденного у повсякденному житті засвідчують, зокрема, елементи культової практики, оскільки вони є вираженням сакрального часу і простору, а також способом утіленням вічних цінностей. До сфери неповсякденного належать описані в Євангеліях стосунки людини з Богом,

пророцтва, об'явлення, видіння як неповсякденні вияви релігійного досвіду.

Подія є протиставленням світу явищ позадосвідному світу буття, перетворенням, яке зумовлює появу нових порядків і структур. Здійснення події суперечить попереднім уявленням, тому зустріч події зі стандартною дійсністю супроводжується трансформацією повсякденності. Встановлення вкоріненості події в буття або її трансцендентного походження дає змогу визначити причини події.

В умовах секуляризованого світу людина здебільшого демонструє готовність визнати значущими події, в тому числі у всесвіті, які відповідають науковим знанням. Це відбувається навіть тоді, коли факт події ставить під сумнів фундаментальні постулати науки. З огляду на це відкриття в науці, ситуації в політиці, мистецтві, особистому житті сприймаються як масштабні події. Причому момент зустрічі з подією можна описати, наприклад, за допомогою поетичної мови, яка висловлює певні символи людського буття і постає засобом об'єктивації події як неочікуваної новації.

Натомість віруюча особа сприймає події надприродного характеру як втручання потойбічної реальності у звичний спосіб життя. Так, отримання релігійного досвіду супроводжується трансформацією повсякденності індивіда. Основою містичного досвіду релігійної традиції є досвід зустрічі з Божественним, наслідком чого постає зміна самосвідомості віруючої особи, трансформація її цінностей, смислів та значень. Тобто усвідомлення події, яка не належить до усталеного порядку, передбачає перспективу появи нової дійсності, котра суперечить попереднім уявленням.

Однією з форм набуття релігійного досвіду є процес навернення, внаслідок чого зазнають трансформації світоглядні орієнтації людини, що дає змогу пізнання власних прихованих глибин свідомості. Навернення, набуття благодаті та віри виражають раптовий або поступовий процес, за допомогою якого індивід досягає внутрішньої гармонії, усвідомлення своєї праведності, відчуття щастя, знаходить опору у вірі в реальність того, що відкрили йому релігійні переживання.

Ключові слова: подія, повсякденність, віруючий, трансформація, релігійний досвід, релігійне навернення.

Abstract: *The article attempts to comprehend the phenomenon of an event in the religious dimension. An event is considered as a phenomenon characterized by a singularity, that is, an individual character of expression, belongs to the sphere of non everyday life, does not coincide with the usual framework of understanding of the world and does not correspond to empirical factual. The need for a more active philosophical and religious discourse of the correlation between everyday and non everyday life in the realm of religion led to the necessity of address to this problem. Thus, the purpose of the article is to find out the ontological status of the event, the religious context of which manifests itself as an opposition to everyday life and leads to a transformation of the established way of life of the believer.*

Everyday being is characterized by features of sacredness, demonstrates the attraction to the transcendent. For this reason, the obvious and justified is the combination of the phenomena of everyday empirical world with the values of another dimension of being. The presence of non everyday in everyday life is evidenced, in particular, by elements of cult practice, since they are an expression of sacral time and space, as well as a way of incarnation of eternal values. The sphere of non everyday life includes the relationship between human and God described in the Gospels, prophecies, revelation, and vision as non everyday manifestations of religious experience.

Event is the opposition of the world of phenomena to beyond the exquisite world of being, the transformation, which leads to the emergence of new orders and structures. Implementation of the event contradicts the previous ideas, therefore meeting the event with standard reality is accompanied by a transformation of everyday life. Establishing the rootedness of an event into being or its transcendental origin allows us to determine the causes of an event.

In a secularized world, human, for the most part, demonstrates his willingness to recognize as significant events, including those in the universe, which correspond to scientific knowledge. This happens even

when the fact of the event calls into question the fundamental postulates of science. Given this discovery in science, situations in politics, art, personal life are perceived as large-scale events. Moreover, the moment of meeting with the event can be described, for example, with a poetic language that expresses certain symbols of human existence and appears as a means of objectivizing the event as an unexpected innovation.

Instead, the believer perceives events of a supernatural nature as an interference of the otherworldly reality in the usual way of life. Thus, the reception of religious experience is accompanied by the transformation of the individual's everyday life. The basis of the mystical experience of the religious tradition is the experience of meeting with the Divine, which results in a change in the believer's selfconsciousness, transformation of its values, senses and meanings. That is, the awareness of an event that does not belong to an established order implies the prospect of new reality emersion, which contradicts previous notions.

One of the forms of gaining religious experience is the process of conversion, which results in the transformation of the ideological orientation of a person, which enables the knowledge of their own hidden depths of consciousness. Conversion, the acquisition of grace and faith express the sudden or gradual process by which the individual achieves internal harmony, awareness of his righteousness, a sense of happiness, finds support in believing in the reality of what he has discovered in religious experiences.

Keywords: *event, everyday life, believer, transformation, religious experience, religious conversion.*

Постановка проблеми. Необхідність дослідження феномена події зумовлена, з одного боку, широким діапазоном його інтерпретації, з іншого – недостатнім ступенем вивчення події у релігійному контексті. Як протиставлення емпіричній фактичності подія належить до сфери неповсякденного, кореляція якого з повсякденним у сфері релігії залишається поза межами активного наукового дискурсу. З огляду на це осмислення події у сфері релігійного життя, яка

не вписується у звичні рамки розуміння навколишнього світу і призводить до трансформації повсякденності, постає актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча термін «подія» протягом тривалого часу не вживався у соціогуманітарному дискурсі, роздуми на цю тему зустрічаються ще у Платона, Арістотеля, Плотіна, пізніше – у Р. Декарта, Г. Ф. Гегеля. Відправною точкою у зверненні до проблеми події вважається поняття часової тривалості певної події, уведене в науковий обіг А. Бергсоном. Від початку ХХ століття поняття події є предметом осмислення А. Бадью, Ф. Броделя, Л. Вітгенштейна, М. Гайдеггера, Ж. Дельоза, С. Жижека, А. Уайтхеда, М. Фуко та інших дослідників. Попри розбіжності у трактуванні концепту «подія» спільним є пошук універсальних характеристик цього феномена.

На сучасному етапі досліджень існує необхідність подальшого осмислення події, зокрема в релігійному вимірі. Тому метою статті є з'ясування онтологічного статусу події, релігійний контекст вияву якої постає протиставленням повсякденності віруючого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючу роль у повсякденності як одній із форм існування соціальної реальності відіграють стабільні основи життєдіяльності людини. Водночас повсякденне буття, яке включає, зокрема, гру, свята, мистецтво, мережу Інтернет, містить певні протилежності, які, з одного боку, характеризуються невизначеністю і винятковістю, з іншого – характеризуються рисами сакральності та потягом до трансцендентного.

Свого часу А. Шюц протиставляв повсякденність – «денну свідомість», сну – нічному, нечіткому стану внутрішнього світу індивіда. Повсякденність А. Шюц вважав «верховною реальністю» стосовно інших сфер людського досвіду,

які він визначив як кінцеві, тобто замкнуті в собі сфери значень. До числа цих сфер належать релігія, сон, гра, наукове теоретизування, художня творчість, світ душевної хвороби тощо. Перехід з однієї сфери в іншу супроводжується певним зусиллям – своєрідним смисловим стрибком. Наприклад, оскільки релігійний досвід та досвід повсякденності істотно відрізняються, перехід з однієї сфери в іншу потребує душевної та емоційної перебудови [Шюц 1988].

Як бачимо, поєднання явищ буденного емпіричного світу з цінностями іншого виміру буття є не лише очевидним, а й цілком обґрунтованим. Так, свідченням вияву неповсякденного у повсякденному житті є, зокрема, обряд, богослужіння, молитва, адже вони виражають сакральний час і простір, утілюють хоча й земні, але, водночас, вічні цінності. Неповсякденними є ситуації стосунків людини з Богом, описані в Євангеліях. До сфери неповсякденного належать події християнського досвіду – хрещення, покаєння, пророцтва, об'явлення, видіння, свята.

Поняття «подія» А. Бадью визначає як те, що змушує проявитися можливості, яка була невидимою або й не мислимою. Подія не є витвором певної реальності, а лише способом відкриття можливості, яка була невідомою [Бадью 2013: 17]. Це визначення автор ілюструє на прикладі віри у воскресіння Христа, демонструючи як віра в подію виявила можливість утворення нової соціальної спільноти. На думку дослідника, якщо істина полягає у проголошенні події, яка відбулася, то подієва істина є одиничною. Жодна наявна спільнота не може привласнити істину, оскільки істина не є легальною чи аксіоматичною. Цю істину не може структурувати й будь-який суб'єкт, котрий апелює до неї. Якщо поява істини викликана проголошенням суб'єктивної сутності, жодна відома досі спільнота її не підтримає і ніщо

не стане субстанцією процесу істини, яка, таким чином, цілком безвідносна, не вкорінена і не зумовлена жодною сутністю [Бадью 1999: 15].

Апостол Павло, на переконання А. Бадью, акцентував увагу на події Воскресіння Ісуса Христа як на одиничній події, котра універсальним чином об'єднує індивідів у суб'єктів незалежно від їх етнічного, соціального чи будь-якого іншого походження на умовах вірності події. Тому важливим є не сам зміст віри, а спосіб утвердження універсального характеру істини. Без такого способу ставлення до істини неможливо досягнути поняття реального, яке у традиційному дискурсі утверджується ритуалами, традиціями, авторитетами, законами, речами, ідеями. Натомість, за А.Бадью, у проголошеному «Христос воскрес» реальне виявляється як чиста подія, що не пов'язана ні з природою, ні з ритуалами [Бадью 1999: 16].

Поділяючи ідею А. Бадью про здатність подієвої істини до поєднання ідентичностей, С. Жижек осмислює можливість зміни наслідків вічності за посередництвом навернення у віру та здатності людини повторити акт боговітлення Ісуса як часової та істинної події. При цьому, зазначає автор, християни не стануть закритою спільнотою, оскільки через навернення і вірність події доступ у громаду має кожна людина [Жижек 2003: 154].

Очевидно, що у сучасної людини будь-яке твердження про подію, особливо надприродного характеру, яка супроводжується втручанням травматичної реальності, часто викликає здивування або її прояви невіри. Причиною цього є переконання про неспростовний характер переважної більшості наукових положень. Людина готова визнати ситуації у всесвіті, які сумісні з наукою, причому, навіть тоді, коли вони відбуваються на межі знання і ставлять під сумнів його

фундаментальні постулати. Саме тому наукові відкриття, ситуації в політиці, мистецтві, особистому житті тощо перетворилися у значущі події.

Перетворення реальності, яким супроводжується момент зустрічі з подією чи, радше, результат цієї зустрічі, наслідок, слід, котрий залишився у пам'яті, можна описати за допомогою поетичної, пластичної, художньої мови, яка висловлює певні константи, символи людського буття. У такий спосіб можна наблизитися до відчуття «пульсації» буття. Правда, як зазначають дослідники, за наявності етичної складової, оскільки сучасність має бути сприйнята не як історичний період, з точки зору нейтрального спостерігача, а як установка, котра вимагає особистої відповідальності. Тому доречно позначити зіткнення з подією (з актуальним) і подальшу його передачу як один із способів, якими мислитель позиціонує себе стосовно сучасності. Саме так свідчив апостол Павло про воскресіння Христа [Игнатович 2004: 48–49].

Прикметно, що на відміну від подій стародавніх епох, основна риса сучасної події полягає у видовищності. У добу раннього християнства, зокрема, підставою того, що подія відбулася були звістка чи розповідь. Павло, для прикладу, єдиний з апостолів, хто не був очевидцем життя і чудес Ісуса Христа, проте зумів найбільш зрозуміло і точно схопити суть події. Факт воскресіння як перемоги життя над смертю він перетворив у посланнях на істинне свідчення.

Хоча послання Павла нині може здаватися застарілим свідченням про Подію, воно все ж стосується кожної Істини-Події, яка призводить до своєрідного воскресіння. Йдеться про те, що завдяки відданості Події та любові заради неї, людина входить в інший вимір, який не зводиться до безперешкодного плину справ у сфері Буття, тобто у вимір життя, що не обтяжений смертю.

Безумовно, відданість події минулого, яка уявляється більш реальною, ніж сучасність, спричиняє напрям руху до майбутньої події. При цьому відбувається ігнорування теперішнього з його дрібними подіями повсякденності. Натомість подія-образ, яка копіює теперішнє, живе лише упродовж свого показу і поза цим копіюванням не існує. Поява іншої картинки зумовлює завершення події, стирання її з пам'яті, адже лише тотальне забування, яке властиве сучасній культурі, є передумовою породження однорідних подій [Игнатович 2004: 54].

Оскільки пам'ять про минуле як про унікальні, невідновні події, що проєктують свій зміст через теперішнє у майбутнє, має здатність зберігати міф, то поки існує традиція, подія не може завершитися, оскільки вона живе у своїх інтерпретаціях. Міф має здатність актуалізувати історичний досвід як наслідок події, що супроводжувалася певною втратою. Загалом подія як втрата простежується в культурі та індивідуальній людській психіці, наприклад, в архетипі втраченого раю. Водночас втрату раю можна розглядати як подію-травму, оскільки її наслідком є повна зміна ідентичностей, що спостерігалось, зокрема, під час явлення Ісуса Христа. З екзистенційної точки зору можна виокремити подію повороту, яка завжди є перериванням повсякденності як, наприклад, релігійне навернення. Людині, яка здатна усвідомити поворот у своїй долі, відкриваються нові смисли.

З пам'яттю, у якій минуле продовжує існувати в теперішньому, А. Бергсон пов'язує й саме поняття «подія», оскільки пам'ять, прагнучи співвідносити події, перетворює минуле і майбутнє в реальність [Бергсон 2001]. Саме завдяки пам'яті людина є історичною істотою, яка проєктує себе у минуле і майбутнє, проте нехтує теперішнім. Пам'ять підтримує ідентичність людей як суб'єктів, а навколишніх

речей – як об'єктів, ігноруючи відмінності та зміни на користь тотожного. Не готова до зміни звичної перспективи бачення світу людина, очевидно, не є готовою до зустрічі з подією, тобто до суттєвих зрушень у сфері повсякденності.

Трансформація повсякденного життя під впливом події, на наш погляд, найкраще ілюструється на прикладі отримання віруючим релігійного досвіду. Відомо, що для кожної релігійної традиції притаманна особлива сфера феноменів, котрі одержали як унікальне надприродне отаровення засновник традиції або обмежене коло найважливіших авторитетів. Ці феномени недоступні буденній свідомості не лише невіруючих чи іновірців, а й послідовників традиції, які виконують обряди, вивчають священні книги, тобто дотримуються нормативного релігійного благочестя.

Водночас ці феномени можуть бути явлені істинному адепту віровчення як результат здійснення ним особливих практик та подолання відкритого для небагатьох «шляху». Адепт сприймає сферу феноменів як абсолютно позамежну щодо всього, що доступне буденному досвіду і виконує в релігійній традиції роль джерела найважливіших смислів. Традиція не може існувати без цих смислів, які завдяки своїй транс-цендентності, виражаються лише за посередництвом особливих іносказань [Ватман 2015: 256]. Відповідно, приховане значення смислів доступне лише тим, хто подолав необхідний «шлях». Феномени з описаними характеристиками, практики як умова доступу до них, способи вираження та інтерпретації смислів, можна об'єднати терміном «містичне», що має безпосередній стосунок до релігійного досвіду.

Основою будь-якої релігії є принцип, зміст якого полягає в тому, що первинний релігійний досвід основоположника реалізується в практиках, котрі згодом сприймаються

його послідовниками. Найбільш яскраво це спостерігається на прикладі Таємної вечері, Євхаристії, досвід переживання якої контролюється самим Христом. Всі учасники таїнства впродовж усієї християнської історії повинні бути зацікавлені в цьому досвіді, а обряд має бути релевантним для всіх учасників ситуації. Отже, релігія, як варіант матеріалізації колективної пам'яті, постає системою набутих за посередництвом релігійного досвіду диспозицій, що здійснюють самостійний вплив на формування практик.

Починаючи від В. Джемса, релігійний досвід вважається сукупністю психічних станів, релігійних почуттів та переживань, які пов'язані з певним віросповіданням і характеризуються певною формою вияву, наприклад, відчуттям гріховності, покаяння, розради, святості, виконання практик навернення, молитви, містицизму тощо. За В. Джемсом, у становленні релігії первинну роль відіграють переживання як певний психічний стан, а реальними для людини є феномени, які здатні виокремлюватися із загального тла і привертати увагу [Джемс 1991].

Аналізуючи містичний досвід релігійної традиції, підґрунтям якого є досвід зустрічі людини зі сферою Божественного, внаслідок чого змінюється самосвідомість віруючої особи, трансформуються її цінності, смисли та значення, О.Предко зазначає, що в релігійному досвіді оптимізуються певні психічні процеси і явища внутрішнього світу індивіда. На думку дослідниці, як явище, що переживається особисто, релігійний досвід, інтегрує мисленнєві, психічні та фізичні процеси, призводить до зміни свідомості, сприяє трансформації усіх рівнів антропоструктури [Предко 2014].

Однією з форм набуття релігійного досвіду є процес навернення, внаслідок чого зазнають трансформації світоглядних орієнтацій людини, що дає змогу пізнання власних

прихованих глибин. За словами В. Джемса, навернення, відродження, набуття благодаті та віри, досягнення внутрішнього світу виражають раптовий або поступовий процес, за допомогою якого індивід досягає внутрішньої гармонії, усвідомлення своєї праведності, відчуття щастя. Індивід знаходить тверду опору у вірі в реальність того, що відкрили йому релігійні переживання [Джемс 1991].

До релігійного навернення як певної життєвої стратегії призводить перебування індивіда у ситуації фрустрації, що спричинена незадоволенням способами вирішення екзистенційних проблем у результаті вікової кризи або екстраординарної життєвої ситуації. Релігійне навернення має динамічний характер і відбувається протягом кількох етапів. Спочатку зазнає певних змін «Я-концепція», що виявляється у порушенні її цілісності, внутрішніми суперечностями, наслідком чого є роздвоєння особистості, котра здійснює спроби подолати свою недосконалість. Іншими словами, ідентифікаційне ядро «Я» зазнає тиску суперечностей, які викликані духовними пошуками та зацікавленням певною релігійною традицією. Індивід визнає справжнім релігійне знання, яке відповідає його особистісним змінам. Далі відбувається вихід за межі свого «Я», у сферу Божественного, внаслідок чого людина стає Богопричетною [Предко 2014]. Відбувається перехід на новий рівень духовності, у сферу трансцендентного. Перед людиною відкривається нове життя, а цей досвід здається їй межею поєднання двох різних світів.

Отже, протилежністю повсякденності виступає неповсякденне, яке можна визначити як щось неординарне, незвичне, невластиве для природного устрою життя. Це відбувається на основі здобутого досвіду, який існує на межі добре знайомого і нового, невідомого світу, який одночасно відлякує і приваблює. Набуття релігійного досвіду, як досвіду

зіткнення індивіда з трансцендентною реальністю, оптимізує певні психічні процеси та явища внутрішнього світу, зумовлює трансформацію самосвідомості, повсякденного життя загалом.

Висновки. Таким чином, феномен події виявляє елементи, які не вписуються у рамки звичного перебігу повсякденного життя. Подія є явищем, здійснення якого суперечить попереднім уявленням, тому зустріч події зі стандартною дійсністю супроводжується трансформацією повсякденності. Релігійна подія є виявом сфери неповсякденного, оскільки постає протилежністю емпіричній фактичності, виявляє елементи, які не вписуються у рамки звичного життя. Подія є принципово сингулярною, може мати назву, тобто індивідуальне вираження. Прикладом трансформації повсякденності віруючого внаслідок події є отримання релігійного досвіду, однією з форм набуття якого ви-ступає процес навернення, що призводить до трансформації світогляду, пізнання прихованих глибин свідомості.

Список використаних джерел

Бадью, А. (1999). Апостол Павел. Обоснование универсализма. М.; СПб.: Московский философский фонд: Университетская книга.

Бадью, А. (2013). Философия и событие. Беседы с кратким введением в философию Алена Бадью. М.: Ин-т общегуманитарных исследований.

Бергсон, А. (2001). Творческая эволюция. М.: ТЕРРА.

Ватман, С. В. (2015). Мистический опыт и его интерпретации: проблемы исследования (на примере бенгальского вишнуизма). Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина, 2(2), 251–261.

Джемс, В. (1993). Многообразие религиозного опыта. СПб. : Андреев и сыновья.

Жижек, С. (2003). Хрупкий Абсолют, или Почему стоит бороться за христианское наследие. М. : Художественный журнал.

Игнатович, Е. (2004). Событие и современный философ. Опыт и чувственное в культуре современности: Философско-антропологические аспекты, 42–55.

Предко, О. І. (2014). Релігійний досвід : особистісний вимір. Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник, (1). – С. 21–25.

Шюц, А. (1988). Структура повседневного мышления. Социологические исследования, 2, 129–137.

References

Badiou, A. (1999). The Apostle Paul. The rationale of universalism. M.; SPb.: Moscow Philosophical Foundation: University book.

Badiou, A. (2013). Philosophy and event. Conversations with a brief introduction to the philosophy of Alain Badiou. M.: Institute of Humanitarian Studies.

Bergson, A. (2001). Creative evolution. M.: TERRA.

Whatman, S. V. (2015). Mystical experience and its interpretation: problems of research (on the example of Bengali Vishnuism). Bulletin of the Leningrad State University named after A.S. Pushkin, 2(2), 251–261.

James, V. (1993). Variety of Religious Experience. SPb. : Andreev and sons.

Zizek, S. (2003). Fragile Absolute, or Why it is worth fighting for the Christian heritage. M. : Art magazine.

Ihnatovich, E. (2004). The event and the modern philosopher. Experience and sensual in the culture of modernity: Philosophical and anthropological aspects, 42–55.

Predko, O. I. (2014). Religious experience: personal dimension. Sofia. Humanitarian and Religious Herald, 1(1), 21–25.

Schutz, A. (1988). The structure of everyday thinking. Sociological studies, 2, 129–137.